

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η αρχή της ισότητας είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την πολιτική και την ατομική ελευθερία, στις οποίες θεμελιώνεται η έννοια της Δημοκρατίας. Σε όλα τα δημοκρατικά πολιτεύματα, από εκείνα της αρχαιότητας έως τα σύγχρονα, η ισότητα αναγνωρίζεται σαν στοιχείο που θεμελιώνει τη Δημοκρατία εξ ίσου με την ελευθερία. Τα πρώτα συνταγματικά κείμενα που διακήρυξαν την αρχή της ισότητας ήταν η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (Bill of Rights) της αμερικανικής πολιτείας της Βιργινίας της 12 Ιουνίου 1776 και η Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της 4 Ιουλίου 1776. Δεκατρία χρόνια αργότερα ακολούθησε η γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη της 26 Αυγούστου 1789. Στην Ελλάδα, η αρχή της ισότητας είχε διακηρυχθεί σε όλα τα Συντάγματα, από την εποχή του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα και την επαναλαμβάνει το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 4 παρ. 1 που ορίζει ότι " οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου ". Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο περιέλαβαν γενικές ή και ειδικές διακηρύξεις της αρχής της ισότητας όλα τα Συντάγματα και όλες οι διεθνείς διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η αρχή της ισότητας που καθιερώνει το άρθρο 4 παρ. 1 έχει σαν περιεχόμενο την ισότητα ενώπιον του νόμου, τη νομική ισότητα και όχι την οικονομική ή περιουσιακή

ισότητα που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. Αλλά και η νομική ισότητα εμφανίζεται με δύο ειδικότερες μορφές : την ισότητα ενώπιον του νόμου και την ισότητα του νόμου ή ισότητα δικαίου. Όσον αφορά στην πρώτη της μορφή απευθύνεται προς τα διοικητικά και τα δικαστικά όργανα, που είναι υποχρεωμένα να εφαρμόζουν το νόμο κατά τρόπο ίσο για όλους τους πολίτες χωρίς καμία διάκριση.

Η αρχή της ισότητας υπό τη μορφή της ισότητας ενώπιον του νόμου όσον αφορά στη δικαστική εξουσία σημαίνει ότι τα όργανα της δικαστικής εξουσίας οφείλουν να εφαρμόζουν ομοιομόρφως, κατ' ίσον τρόπον και άνευ εξαιρέσεων τον κανόνα δικαίου έναντι εκείνων τους οποίους αφορά.

Η ίδια δέσμευση υπάρχει και για τη διοίκηση. Όταν η διοίκηση ασκεί δέσμια αρμοδιότητα, δε γεννάται βεβαίως ζήτημα εφαρμογής της αρχής της ισότητας. Αντιθέτως, στην περίπτωση που η διοίκηση ενεργεί κατά διακριτική ευχέρεια. Τότε μάλιστα η αρχή της ισότητας επιβάλλει στη διοίκηση (σε πολύ εντονότερο βαθμό παρά στο νομοθέτη, που έχει πολύ μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων) ίση μεταχείριση όμοιων περιπτώσεων, Όπως άλλωστε και την διάφορη μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων. Η αρχή της ισότητας δεσμεύει τη διοίκηση τόσο κατά την άσκηση της κανονιστικής της αρμοδιότητας, όσο και κατά την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων, καθώς και την εν γένει συμπεριφορά της στους πολίτες (" υλικές πράξεις ").Έτσι, η διοίκηση δεν μπορεί να κρίνει με διαφορετικά κριτήρια δύο αιτήσεις που υποβλήθηκαν ταυτόχρονα Και βασίζονται στα ίδια πραγματικά περιστατικά, αλλά οφείλει να κρίνει όλους τους πολίτες με ίσο μέτρο και αμεροληψία.

Ισότητα υπάρχει όμως μόνο στη νομιμότητα και όχι στην παρανομία. Από το γεγονός, ότι η διοίκηση δεν εφάρμοζε ή και παρέβη το νόμο σε άλλη περίπτωση ή παρέλειψε οφειλόμενη ενεργεία, δεν δημιουργείται βάση της αρχής της ισότητας ούτε αξίωση ιδιώτη ούτε και υποχρέωση της διοικήσεως να μην εφαρμόσει το νόμο και στη νέα όμοια περίπτωση ή να επαναλάβει την παράβαση ή την παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας.

Η αρχή της ισότητας όμως αποτελεί και κανόνα δικαίου που δεσμεύει και τον νομοθέτη, ο οποίος υποχρεώνεται να θεσπίσει κανόνες απρόσωπους και χωρίς διακρίσεις, καθώς και να ρυθμίζει τις ίσες καταστάσεις με ίσο τρόπο και τις άνισες με άνισο. Αποκλείεται έτσι όχι μόνο η άνιση εφαρμογή των νόμων, αλλά και η άνιση ρύθμιση του δικαίου από τον νομοθέτη. Δεν αποκλείονται όμως, σύμφωνα με την νομολογία, παρεκκλίσεις από τον γενικό αυτόν κανόνα, Αρκεί να μην υπερβαίνουν ορισμένα ακραία όρια σε κάθε περίπτωση, αλλά και να δικαιολογούνται από ειδικούς λόγους, όπως π.χ. όταν αναφέρονται σε ολόκληρη κατηγορία προσώπων η σε ορισμένες εδαφικές περιοχές.

Η θεμελιώδης ισότητα των ανθρώπων προκύπτει από το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξάρτητα από οποιαδήποτε άλλες διαφορές, έχουν την επιθυμία της ζωής, της ελευθερίας και της ευτυχίας. Όλοι έχουν την ίδια "αξία", την οποία προστατεύει το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος. Από αυτή αντλεί την θεμελιώδη σημασία της η αρχή της ισότητας. Πέρα όμως από αυτή την θεμελιωδώς ίση αφετηρία όλων των ανθρώπων, δεν υπάρχει ούτε μπορεί να επιτευχθεί πλήρης ουσιαστική ισότητα. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ούτε δύο άνθρωποι που να είναι πράγματι και πλήρως ίσοι. Έτσι λοιπόν τη μόνη ισότητα που μπορεί να κατοχυρώσει το δίκαιο είναι η νομική ισότητα, η ισότητα δηλαδή των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και όχι η ισότητα των ικανοτήτων ή επιτευγμάτων.

Πράγματι η αρχή της ισότητας δεν σκοπεύει ούτε μπορεί να επιφέρει την ουσιαστική εξίσωση των ανθρώπων, αλλά μόνο την ίση μεταχείριση τους από το κράτος. Η νομική αρχή της ισότητας σημαίνει την αρχή της ίσης μεταχείρισης. Το κράτος οφείλει να μεταχειρίζεται τους πολίτες σαν να ήταν ίσοι, παρ' όλο που δεν είναι.

Μια που στην πραγματικότητα η αρχή της ισότητας των ανθρώπων είναι η αρχή της ίσης μεταχείρισης των ανθρώπων, και ίση μεταχείριση σημαίνει μεταχείριση χωρίς προσωπικές προκαταλήψεις και διακρίσεις, το σημείο αναφοράς δεν είναι πια κατ' ανάγκην ο άνθρωπος καθ' εαυτόν, αλλά η υπό ρύθμιση ή κρίση περίπτωση. Η αρχή της ισότητας σημαίνει πια την επιταγή της απρόσωπης και αντικειμενικής κρίσεως και την απαγόρευση κάθε αυθαίρετης διάκρισης.

Η εφαρμογή της αρχής της ισότητας όμως δεν είναι άκαμπτη, αλλά επιδέχεται πολλούς περιορισμούς, εφόσον αυτοί δεν υπερβαίνουν τα ακραία όρια και τίθενται για λόγους εξυπηρετησεώς του γενικότερου συμφέροντος. Υπάρχουν περιορισμοί που απαγορεύονται ρητά από το Σύνταγμα και περιορισμοί που επιτρέπονται. Έτσι το Σύνταγμα απαγορεύει κάτι αρχήν την διαφορετική μεταχείριση ανδρών και γυναικών καθώς και κάθε διάκριση κατά την προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας που στηρίζεται στην φυλή ή την γλώσσα και τις θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις του ατόμου. Από την άλλη υπάρχουν ορισμένα κριτήρια διαφοροποίησης τα οποία το Σύνταγμα ρητώς επιτάσσει. Αναφέρονται προπάντων στους θεσμούς, καταστάσεις και κατηγορίες προσώπων που κατά το άρθρο 21 τελούν υπό την προστασία, μεριμνά ή ειδική φροντίδα του κράτους (μητρότητα, παιδική ηλικία, ανάπηροι πολέμου, άποροι).

Φορείς της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της ισότητας είναι όλοι οι Έλληνες και όχι επομένως μόνο αυτοί που ανήκουν σε μια κοινωνική τάξη, σε ένα πολιτικό κόμμα ή σε μια συνδικαλιστική οργάνωση. Το γεγονός ότι το Σύνταγμα αναφέρεται μόνο στους Έλληνες, αυτό δεν αποκλείει την επέκταση με νόμο και στους αλλοδαπούς της αρχής της ισότητας, το αντίστοιχο όμως δικαίωμα των αλλοδαπών θα θεμελιώνεται στο νόμο και όχι στο Σύνταγμα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η πολιτική και οικονομική ισότητα αναγνωρίζεται μόνο στους ημεδαπούς, ενώ η προσωπική και κοινωνική ισότητα σε όλους τους ανθρώπους. Φορείς της δεν είναι μόνο τα φυσικά πρόσωπα αλλά και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου αφού η αρχή της ισότητας έγινε η αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Με το άρθρο 4 παρ. 1 δεν καθιερώνεται ισότητα των πολιτών προς το κράτος, αλλά μόνο ισότητα των πολιτών μεταξύ τους. Τις σχέσεις του κράτους με τους πολίτες διέπει η αρχή της επιβολής της κρατικής εξουσίας με τους περιορισμούς που πηγάζουν από το Σύνταγμα, ενώ από πολλές απόψεις το κράτος βρίσκεται σε προνομιακή θέση απέναντι στους πολίτες.

Πέρα όμως από αυτή τη γενική αρχή της ισότητας το Σύνταγμα κατοχυρώνει και ειδικές μορφές της αρχής αυτής.

Ισότητα των δύο φύλων. Η ισότητα των φύλων κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά στον εικοστό αιώνα. Στην χώρα μας την ισότητα των φύλων διακήρυξε πρώτο το Σύνταγμα του 1927. Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα άρθρο 4 παρ. 2 " Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις". Όπως γενικά η αρχή της ισότητας, έτσι και η ειδική αρχή της ισότητας των φύλων αφενός απαγορεύει τις υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου αυθαίρετες ευμενείς ή δυσμενείς νομοθετικές ή διοικητικές διακρίσεις, και αφετέρου επιβάλλει την νομοθετική επέκταση των υπέρ του ενός μόνο φύλου ευμενών διατάξεων και υπέρ του άλλου. Εντούτοις όμως προβλέπονται αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των φύλων, αυτές όμως είναι θεμιτές μόνο εφόσον τίθενται ευθέως ή προβλέπονται από ειδική διάταξη τυπικού νόμου και δικαιολογούνται εξ αποχρώντων λόγων αναφερομένων είτε στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας των γυναικών και ιδιαίτερα στα θέματα της μητρότητας, του γάμου και της οικογένειάς , είτε σε καθαρά βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων ή τη διαφορετική μεταχείριση εν όψει του αντικειμένου της υπό ρύθμιση σχέσης.

Η ισότητα αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας. Κατά τη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 "πάντες οι εργαζόμενοι, ανεξαρτήτως φύλου ή άλλης διακρίσεως, δικαιούνται ίσης αμοιβής δι' ίσης αξίας παρεχόμενη εργασία". Ενώ όμως θεωρητικά η εργασία που παρέχουν δύο εργαζόμενοι μπορεί να έχει ίση αξία, στην πράξη είναι σπάνιο να βρεθούν δύο άνθρωποι των οποίων η εργατική απόδοση να είναι ακριβώς η ίδια. Μια ισοπεδωτική εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μπορεί να καταστρατηγεί στην πραγματικότητα την αρχή της ισότητας και να προσβάλλει ακόμα και το αίσθημα της Δικαιοσύνης. Αντιθέτως μπορεί και πρέπει να λαμβάνεται υπ όψη κατά τον καθορισμό της αμοιβής η απόδοση του κάθε εργαζομένου. Η έννοια της εργασίας αφορά την εξαρτημένη εργασία που παρέχεται στον ίδιο εργοδότη υπό τις ίδιες συνθήκες και κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Η νομολογία κάνοντας ένα βήμα παραπάνω επεκτείνει το δικαίωμα του εργαζόμενου σε ίση οικονομική μεταχείριση σε δικαίωμα ίσης μεταχείρισης εν γένει, ακολουθώντας στο σημείο αυτό τον νομοθέτη, όπως άλλωστε και την νομολογία του ΔΕΚ σχετικά είναι το άρθρο 119 ΣυνθΕΟΚ. Εν αντιθέσει προς τη γενική αρχή, οι φορείς της ειδικής αυτής μορφής της ισότητας είναι όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες αλλά πάντες οι εργαζόμενοι ανεξαρτήτως διακρίσεως, επόμενους και οι αλλοδαποί και ανιθαγενείς.

Ίση πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες. Κατά την διάταξη του άρθρου 4 παρ. 4 "μόνον Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί σε κάθε δημόσια λειτουργία, εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικό νόμο". Η σημασία της διάταξης αυτής είναι διπλή: α)" μόνο Έλληνες έχουν κατ αρχήν πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες" και β)" όλοι οι Έλληνες έχουν ίση πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες ". Δημόσια λειτουργία κατά την έννοια του άρθρου αυτού είναι μόνο, αλλά και κάθε συμμετοχή στην άσκηση της Δημόσιας εξουσίας. Σήμερα η τάση της νομολογίας είναι να περιορίσει τους τομείς στους οποίους ασκείται δημόσια εξουσία και συνεπώς έχουν πρόσβαση μόνο οι Έλληνες.

Φορολογική ισότητα. Κατά το άρθρο 4 παρ. 5 "η συνεισφορά στα δημόσια βάρη γίνεται αδιακρίτως, χωρίς δηλαδή διακρίσεις, αλλά εξίσου". Η διάταξη αυτή δεν επιβάλλει όμως την μαθηματική ισότητα, δεν απαγορεύει οποιεσδήποτε, αλλά μόνο τις αυθαίρετες διακρίσεις. Το Σύνταγμα επιτρέπει φορολογικές απαλλαγές που αποσκοπούν στην επίτευξη φορολογικής δικαιοσύνης και δεν έχουν χαρακτηριστικό χαρακτήρα. Η στήριξη της βεβαίωσης του φόρου σε τεκμήρια φοροδοτικής ικανότητας δεν αντίκειται στην αρχή της φορολογικής ισότητας, εν αντιθέσει με τα αμάχητα φορολογικά τεκμήρια.

Στρατολογική ισότητα. Κατά το άρθρο 4 παρ. 6, "κάθε Έλληνας δυνάμενος να φέρει όπλα υποχρεούται να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας, κατά τους ορισμούς των νόμων". Το Σύνταγμα δεν κάνει διάκριση σε άντρες και γυναίκες, παρότι ο νόμος επέβαλε την υποχρέωση αυτή μόνο στους άντρες. Δεν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα η καθιέρωση του θεσμού της κοινωνικής θητείας για τους αρνούμενους να φέρουν όπλα και να υπηρετήσουν, έστω και άοπλη θητεία, με επίκληση των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων ή λόγους συνειδήσεως.

Απαγόρευση τίτλων ευγενίας. Κατά το άρθρο 4 παρ. 7 " τίτλοι ευγένειας ή διακρίσεως ούτε απονέμονται, ούτε αναγνωρίζονται σε Έλληνες πολίτες".

Απαγορεύεται όχι μόνον η απονομή, αλλά και η αναγνώριση υπαρχόντων προσωπικών ή οικογενειακών τίτλων ευγενίας ή διακρίσεως.

Ισότητα ψήφου. Τα ελληνικά Συντάγματα δεν κατοχύρωσαν ποτέ ρητώς την ισότητα της ψήφου, εν αντιθέσει προς πολλά ξένα Σύνταγμα. Ανέκαθεν όμως γίνονταν δεκτό, στην θεωρία και την νομολογία, ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ισότητα της ψήφου και ότι η κατοχύρωση αυτή απορρέει από την γενική αρχή της ισότητας ή και την αρχή της καθολικότητας της ψήφου.

Ισότητα των πολιτικών κομμάτων. Αναγνωρίζεται σε κάθε κόμμα η έννομη αξίωση έναντι του κράτους να τύχει ίσης κατ' αρχήν μεταχείρισεως με τα άλλα κόμματα. Η αρχή αυτή παραβιάζεται, όταν π.χ. ο άμεσος ή έμμεσος κρατικός φορέας ραδιοτηλεόρασης κάνει διακρίσεις μεταξύ των κομμάτων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ίση μεταχείριση πρέπει να είναι απόλυτη. Ακριβώς όπως η γενική αρχή της ισότητας επιτάσσει ίση μεταχείριση υπό ίσες προϋποθέσεις και επομένως άνιση μεταχείριση υπό άνισες προϋποθέσεις, έτσι και η αρχή της ίσης μεταχείρισης των πολιτικών κομμάτων.

Ισότητα των διαδίκων. Σύμφωνα με το άρθρο 110 παρ. 1 του κώδικα πολιτικής Δικονομίας "οι διάδικοι έχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις και είναι ίσοι ενώπιον του δικαστηρίου". Η ισότητα των διαδίκων σημαίνουν την ίση μεταχείριση τους τόσο από τον νόμο, όσο και από τον δικαστή. Η ισότητα των ίδια δικών ενώπιον του νόμου σημαίνει την απονομή των ίδιων δικαιωμάτων και την επιβολή των ίδιων υποχρεώσεων σε όλους τους διαδίκους, ανεξάρτητα από την ιδιότητά τους και το ρόλο που παίζουν στην δίκη. Η ισότητα των διαδίκων ενώπιον των δικαστηρίων σημαίνει την ίση μεταχείριση τους από τον δικαστή. Αυτό επιτυγχάνεται με την τήρηση της αρχής της εκατέρωθεν ακροάσεως και της αμεροληψίας του δικαστή.

Βιβλιογραφία

- Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Πέτρος Ι. Παραράς (2001)
- Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα Β' Π. Δ. Δαγτόγλου (1991)
- Επίτομο Συνταγματικού Δικαίου Κών/ος Α. Γεωργόπουλος (2001)